

Ewa Dybowska

„Być czy mieć” – wartości w edukacji wczesnoszkolnej

Recenzja książki: Beata Wołoskiuk,
Wychowanie do wartości
w edukacji wczesnoszkolnej,
Wydawnictwo KUL, Lublin 2010.

Uznawana przez człowieka w życiu hierarchia wartości stanowi o poczuciu sensu życia danej osoby, determinuje jej wybory istotne życiowo i te, których wymaga codzienność. Wartości, które człowieka preferuje w życiu stanowią czy człowiek kieruje się bardziej „być” czy bardziej „mieć”. Istotne zatem jest wychowanie do wartości, zwłaszcza w wieku, kiedy kształtuje się samodzielność funkcjonalna jednostki. Intensywnym czasem uczenia się bardziej świadomego i samodzielnego istnienia jest wiek od 7 do 10 lat. Okres ten przypada w polskim systemie szkolnictwa na etap edukacji szkolnej nazywany edukacją zintegrowaną czy etapem edukacji wczesnoszkolnej.

Tematykę wychowania do wartości dzieci na etapie wieku wczesnoszkolnego podjęła w swoich badaniach dr Beata Wołoskiuk, pracownik Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Rezultatem jej poszukiwań i badań naukowych jest książka Wychowanie do wartości w edukacji wczesnoszkolnej. Autorka twierdzi, że „brakuje opracowań bezpośrednio dotyczących powyższej tematyki, dlatego nieodzowne wydają się badania empiryczne, które pozwolą odpowiedzieć na pytanie: czy preferowane wartości uczniów są pochodną wartości lansowanych przez wychowawców (rodziców i nauczycieli) oraz założeń podstawy programowej?” (s. 11).

Treść omawianej publikacji została podzielana na dwie części. Pierwsza część teoretyczna zawiera trzy rozdziały, które analizują trzy kluczowe dla tematu zagadnienia. Druga część to opis i analiza badań empirycznych przeprowadzonych wśród uczniów, rodziców i nauczycieli w szkole podstawowej w klasach 1-3.

Trzy kluczowe zagadnienia, które stanowią tło dla badań przeprowadzonych przez autorkę to: aksjologiczne podstawy edukacji, założenia i cele edukacji zintegrowanej, proces wychowania do wartości w młodszym wielu szkolnym.

Aksjologiczne podstawy edukacji są zagadnieniem, które autorka analizuje po to, aby pokazać teorię wartości oraz ich naturę. Wskazuje także, że aksjologia określa i interpretuje wartości istotne dla jednostkowego życia człowieka oraz opisuje wartości, jakie należy rozwijać u uczniów (por. s. 15). Tematyka wartości jest podejmowana przede wszystkim przez filozofię, religię, pedagogikę, psychologię, socjologię i antropologię kulturową. Słowa dotyczące lub wyrażające wartości obecne są w codziennym życiu, w publicystyce, mass mediach. Autorka przedstawia różnorodność rozumienia pojęcia „wartość” w różnych dyscyplinach naukowych oraz zmiany, jakie zachodziły w pojmowaniu wartości od połowy XVIII wieku. W publikacji wskazana jest także obszerna typologia i hierarchie wartości. Opisana została m.in. hierarchia wartości według Maxa Schelera, która została wykorzystana w przeprowadzonych badaniach. Analizując zjawisko istnienia wartości, autorka wskazała, że wartości, które człowiek preferuje stają się motywem jego działania. Jednocześnie zauważa, że człowiek, który nie ma żadnych wartości, wzorców, punktów odniesienia, jest zagrożony ambiwalencją moralną. W analizie tematyki wartości z punktu widzenia tytułu książki istotne jest zasygnalizowanie etapów, które charakteryzują proces wpływania wartości na zachowanie człowieka. Tymi etapami są: percepcja danych wartości przez ludzi; przeobrażenia pod wpływem pojętych wartości, przekonań i opinii; kształtowanie się określonych postaw; pojawienie się oczekiwanych zachowań ludzi (por. s. 38). W odniesieniu do celów wychowania i nauczania proces kształtowania do wartości ma szczególną rolę do spełnienia.

Drugie zagadnienia, które stanowi tło dla podejmowanej w publikacji problematyki stanowią założenia i cele edukacji zintegrowanej. Powszechnie wiadomo, że termin edukacja zintegrowana odnosi się do wychowania i kształcenia dzieci na pierwszym etapie edukacji szkolnej. Występuje zamiennie z terminem edukacja początkowa lub edukacja wczesnoszkolna. Celem tak pojętego procesu dydaktyczno-wychowawczego jest umożliwienie dziecku całościowego rozwoju (fizycznego, intelektualnego, estetycznego, emocjonalnego, duchowego) by było przy-

gotowane do życia jednostkowego i w społeczeństwie. Istotne jest, aby edukacja nie polegała tylko na przekazywaniu wiedzy. W publikacji dokonany jest przegląd integralnych czy całościowych koncepcji nauczania we wczesnym wieku szkolnym występujących w myśli pedagogicznej. Autorka wskazała na takie metody, jak: metoda projektów czy metoda ośrodków zainteresowań Decroly'ego; techniki Freineta; metoda wychowawcza Montessori; nauczanie łączne powstałe w krajach niemieckojęzycznych. Omówiona została także podstawa programowa w zakresie edukacji zintegrowanej.

Trzeci obszar stanowiący wiodące zagadnienie dla przeprowadzonych przez autorkę badań to proces wychowania do wartości w młodym wieku szkolnym. Istotne jest tutaj zwracanie uwagi na to, że dużą rolę w kształtowaniu hierarchii wartości oraz ich internalizacji stanowi środowisko rodzinne i nauczyciel w szkole. Proces wychowania do wartości jest ściśle związany z rozwojem dziecka, które rozpoczynając naukę w szkole, wchodzi w nowy kontekst społecznego i relacyjnego funkcjonowania. Późne dzieciństwo, jakim jest określane dziecko między 6 a 10-12 rokiem życia to szczególnie okres podatności na oddziaływanie wychowawcze oraz okres wzmożonej ciekawości poznawczej (por. s. 89). Dziecko nadal pozostaje pod silnym wpływem domu rodzinnego i jednocześnie ważną rolę zaczyna odgrywać nauczyciel, gdyż to jemu właśnie przypada rola wprowadzania dziecka do nowego środowiska wychowawczego. Autorka charakteryzując ten obszar, opisuje rozwój dziecka, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju moralnego w okresie późnego dzieciństwa.

Tak zarysowane płaszczyzny B. Wołosiuk uczyniła podstawą swoich badań. Przedmiotem badań jest zatem proces wychowania do wartości w edukacji wczesnoszkolnej. Ze względu na złożoność problemu badania dotyczyły wybranych aspektów tego zagadnienia. Celem poznawczym badań było poznanie preferowanych przez uczniów, rodziców i nauczycieli wartości, a także, poznanie tego, jak dzieci się uczą wartości i co wpływa na wybieranie takich, a nie innych wartości. Celem praktycznym było m.in. udzielenie wskazówek wynikających z wiedzy uzyskanej w badaniach empirycznych dla rodziców, nauczycieli i twórców programów nauczania wczesnoszkolnego (por. s. 128-129). Po przeczytaniu publikacji można się przekonać, że autorce udało się osiągnąć zamierzone cele. Badania przeprowadzone zostały z grupą 764 osób (50 nauczycieli, 357 rodziców i 357 dzieci). Uczniowie zaproponowaną skalę wartości ułożyli w następującej kolejności: Bóg, rodzina, zdrowie, prawda, piękno, wiedza, dobro. Badania pokazały także, że wykształcenie rodziców ma istotne statystyczne znaczenie jeżeli chodzi o wskazane przez dzieci wartości.

Recenzje wydawnicze i raporty z konferencji

W części teoretycznej podkreślona została teza, że najważniejszymi środowiskami oddziałującymi na dziecko w wieku wczesnoszkolnym jest środowisko rodzinne i szkoła, to jednak trzeba zauważyć, że na wartości preferowane przez dzieci będą wpływać różne inne czynniki zewnętrzne. W wychowaniu do wartości w tym kontekście ważna jest współpraca rodziców i nauczycieli. Badania pokazały, że prawie 97% rodziców twierdzi, że współpracuje z nauczycielami. Dominującą formą współpracy są zebrania rodzicielskie i indywidualne spotkania z nauczycielem dziecka w szkole. Z tych i innych wyników badań przedstawionych w opracowaniu wnioskować można, że rodzicom nie jest obojętne, w jakim kontekście aksjologicznym ich dzieci są nauczane i wychowywane w szkole. Po bardziej szczegółowe refleksje dotyczące wartości uczniów, rodziców i dzieci w przeprowadzonych badaniach należy już odesłać do książki.

Dodaną wartością publikacji jest jej bogata bibliografia i aneks, który zawiera rysunki dzieci zrobione w trakcie prowadzonych badań.

Przeprowadzona przez dr Beatę Wołoszuk analiza wychowania do wartości w młodszym wieku szkolnym może być adresowana do rodziców dzieci w wieku 7-10 lat, aby byli bardziej świadomi możliwości, jakie daje wychowanie do wartości ich dzieci. Szczególnie zwracając uwagę na psychologiczno-rozwojowy kontekst tego procesu, który uwzględnia możliwości poznawcze i percepcyjne dziecka. Adresatami książki mogą być także nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej, którzy w planowanych przez siebie działaniach dydaktyczno-wychowawczych mogą w większym stopniu, z pełniejszą świadomością uwzględniać prowadzenie do wyboru i internalizacji wartości przez uczniów. Wyniki analiz zaprezentowane w omawianej publikacji mogą także stanowić źródło informacji dla osób przygotowujących programy nauczania dla edukacji zintegrowanej, aby uwzględniać preferowane przez dzieci i rodziców oraz jakościowo istotowe wartości w opracowywanych materiałach.

Wyniki badań opublikowane w omawianej książce wskazują, że nie można, czy wręcz jest niemożliwe pominięcie problematyki wartości w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Wnioski są tym bardziej istotne, że czasami słyszane bywają głosy o neutralności aksjologicznej w procesie wychowania.